

УДК 378.014:502.131.1

JEL Classification: I23, I25, Q01

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr260615.15>

Дубасенюк О. А.,

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

Вознюк О. В.,

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри англійської мови з методиками
викладання у дошкільній та початковій освіті,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми сталого розвитку вищої освіти в Україні наразі виходить далеко за межі класичної екологічної чи економічної теорії. Сьогодні це питання виживання, адаптації та випереджального розвитку всієї освітньої системи в умовах сучасних викликів. Окреслимо ключові аспекти, які зумовлюють особливу гостроту проблеми. **Контекст воєнного стану та повоєнного відновлення** – війна створила прямі загрози для фізичного та інституційного існування університетів. Сталий розвиток у цьому контексті означає: збереження людського капіталу, а саме масове переміщення студентів і викладачів (як внутрішнє, так і за кордон), що вимагає від ЗВО створення умов для їх утримання та залучення до українського освітнього простору. Релокація та стійкість інфраструктури передбачає модернізацію пошкодженої бази та забезпечення безперервності навчання за будь-яких умов (безпекові рішення, автономність енергозабезпечення). Підготовка кадрів для відбудови: вища освіта має вже зараз закладати підґрунтя для формування фахівців, здатних відновлювати країну за принципами "build back better" (відбудувати краще, ніж було), що прямо перекликається з цілями сталого розвитку ООН [4].

Цифрова трансформація та інтеграція ШІ. Стрімкий розвиток технологій кардинально змінює ландшафт професій. Сталість освіти полягає в її здатності не тільки наздоганяти технології, а працювати на випередження. Такий підхід означає формування цифрової компетентності викладачів "нового типу", які здатні гнучко інтегрувати штучний інтелект та іммерсивні

технології в освітній процес. Крім того відбувається перехід від механічного накопичення знань до розвитку критичного мислення, креативності та навичок навчання впродовж життя (long-life learning), оскільки конкретні хард-скілс застарівають швидше, ніж студент встигає отримати диплом.

Євроінтеграційні процеси та законодавчі реформи – українська вища освіта перебуває на етапі глибокого реформування та синхронізації з європейським простором у контексті реалізації норм Закону України "Про вищу освіту" та трансформацій у суміжних сферах професійної освіти [3]. Останнє передбачає інституційну автономія, оскільки ЗВО отримують більше фінансової, академічної свободи та розробки нових моделей стратегічного менеджменту. Крім того сталий розвиток спрямований на забезпечення якості, а саме перехід на європейські стандарти акредитації освітніх програм, де сталість результатів навчання – один із критеріїв оцінки [2]. **Розвиток творчого та акмеологічного потенціалу фахівців** означає, що сучасний ринок праці потребує не лише виконавців, а проактивних професіоналів. Університети мають створити експериментальні педагогічні умови для: розкриття творчого потенціалу майбутніх спеціалістів (як гуманітарного, так і медичного чи технічного профілів), орієнтації на акмеологічний підхід – прагнення до вищих професійних досягнень, самовдосконалення та формування стійкої морально-етичної позиції фахівця, що є основою духовного та інтелектуального розвитку суспільства.

Відтак, актуальність проблеми полягає в тому, що сталий розвиток вищої освіти сьогодні постає як процес формування динамічної стійкості (резильєнтності). Освітня система має трансформуватися так, щоб в умовах хронічної невизначеності гарантувати якість, конкурентоспроможність випускників та їхню готовність до лідерства у повоєнному світі. **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема сталого розвитку вищої освіти в умовах сучасних викликів, трансформаційних змін та глобальних криз перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідження цього напряму мають міждисциплінарний характер і охоплюють кілька ключових векторів. Питання загальної стратегії модернізації освітньої галузі, її адаптації до умов воєнного стану та євроінтеграційних процесів детально висвітлено у працях провідних українських фахівців (В. Кремень, С. Ніколаєнко) [2]. Зокрема, акцент зміщується з класичного розуміння сталого розвитку як екологічної парадигми на формування інституційної стійкості (резильєнтності) закладів вищої освіти та збереження інтелектуального потенціалу нації [4]. Цифрова трансформація освіти та розвиток цифрової компетентності викладачів як базової умови стабільного функціонування університетів в умовах хронічної невизначеності стали предметом прискіпливого вивчення у роботах дослідників Інституту цифровізації освіти НАПН України (В.

Биков, Р. Гуревич, О. Спирін) [5]. Науковці обґрунтовують необхідність підготовки педагога "нового типу", здатного гнучко інтегрувати штучний інтелект та цифрові інструменти у навчальний процес. В контексті акмеологічного підходу та розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців вагоме значення мають здобутки Житомирської науково-педагогічної школи (О. Дубасенюк, Н. Сидорчук) [1]. У цих дослідженнях сталість професійної підготовки розглядається через призму неперервного духовного та професійного сходження особистості, формування її готовності до випереджувального розвитку та інноваційної діяльності. Окремі аспекти експериментального моделювання творчого потенціалу фахівців, зокрема у галузях педагогічної освіти висвітлено у працях сучасних дисертантів та авторів колективних монографій [1]. Водночас, попри наявність ґрунтовних праць, потребує додаткового осмислення проблема забезпечення сталого розвитку вищої освіти в умовах одночасної дії кількох чинників: законодавчих реформ (зокрема, імплементації положень щодо автономії ЗВО), необхідності повоєнного відновлення та інтенсивної інтернаціоналізації.

Основні положення проблеми. Аналіз сучасного стану та перспектив сталого розвитку вищої освіти в Україні дозволяє виділити чотири фундаментальні положення, що визначають сутність цієї проблеми.

1. Зміна парадигми: від екологічного концепту до інституційної резильєнтності. Сталий розвиток вищої освіти в сучасних українських реаліях трансформувався з класичної концепції "екологізації та економічної стабільності" у концепцію диференційованого виживання та випереджального розвитку. Основним критерієм сталості тепер є резильєнтність – здатність системи ЗВО зберігати високу якість освітніх послуг, захищати людський капітал (студентів і науково-педагогічних працівників) та адаптувати інфраструктуру до екстремальних безпекових, енергетичних та логістичних криз воєнного і повоєнного часу.

2. Випереджальний характер цифровізації та підготовка педагога "нового типу" Технологічний виклик (зокрема інтенсивна інтеграція штучного інтелекту та іммерсивних технологій) вимагає перегляду змісту професійної компетентності викладача. Сталість освіти забезпечується не механічним упровадженням ІТ-інструментів, а формуванням викладача як фасилітатора, здатного розвивати у студентів навички критичного мислення, гнучкості та навчання впродовж життя (lifelong learning), що унеможлиблює швидке застарівання фахових знань.

3. Синхронізація законодавчих реформ та вимог ринку праці. Забезпечення сталості вищої освіти напряму залежить від успішності поточної нормативно-правової реформи (імплементація норм Закону України "Про вищу освіту", взаємодія із суміжними рівнями освіти згідно із Законом "Про професійну освіту" 2025 року). Ключовим положенням є реалізація реальної інституційної

(академічної та фінансової) автономії університетів, яка дає змогу закладам гнучко реагувати на запити ринку праці та вимоги повоєнного відновлення за європейськими стандартами якості (QA).

4. Акмеологізація та креативізація освітнього процесу. Основою сталого розвитку суспільства є формування проактивного фахівця. Це положення передбачає створення в ЗВО експериментальних педагогічних умов для розкриття творчого потенціалу майбутніх спеціалістів (зокрема, в гуманітарній, педагогічній та медичній сферах). Спираючись на здобутки акмеологічного підходу, освіта має орієнтувати особистість на безперервне професійне самовдосконалення та високі досягнення.

Висновки. Комплексний характер викликів. Сталий розвиток вищої освіти в Україні є багатоаспектною проблемою, яка перебуває на перетині безпекових криз, технологічного стрибка, євроінтеграційних вимог та необхідності збереження інтелектуального потенціалу держави. Вона не може бути розв'язана точковими змінами, а потребує системної трансформації управління освітою. Пріоритет людського капіталу означає, що головним вектором забезпечення сталості вищої освіти визнано людиноцентрованість. Створення умов для утримання наукової еліти, повернення студентства з-за кордону та розкриття їхнього творчого потенціалу є базовою передумовою для успішної повоєнної відбудови України за принципом "build back better". Резильєнтність через автономію та цифровізацію. Основними інструментами досягнення стабільності функціонування ЗВО в умовах невизначеності є поглиблення інституційної автономії (фінансової та академічної свободи) у поєднанні з високим рівнем цифрової компетентності педагогічних кадрів. Університети мають перетворитися на гнучкі екосистеми, здатні до самоорганізації. Необхідність акмеологічного вектору. Доведено, що стратегічна сталість вищої освіти досягається тоді, коли навчальний процес спрямований не на репродуктивне засвоєння дисциплін, а на формування акмеологічної позиції майбутнього фахівця – його прагнення до вищих професійних стандартів, інноваційної творчості та соціальної відповідальності перед суспільством. **Концептуальний підсумок:** Таким чином, сталий розвиток вищої освіти у сучасних викликах є не формою стабілізації минулих досягнень, а механізмом керованого випереджального розвитку, який інтегрує національні інтереси відбудови із європейськими стандартами якості та глобальними технологічними трендами.

Список використаних джерел

1. Компетентнісні засади підготовки творчих майбутніх фахівців у закладах вищої освіти засобами цифрових технологій /за ред. О.А. Дубасенюк О. А. Том 1. Вид-во "Рута", Житомир. 2025. 220 с.

2. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум : монографія. Київ : Грамота, 2024. 416 с.

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

4. Стратегії сталого розвитку вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 травня 2025 р.). Київ : КНУ, 2025. 184 с.

5. Цифрова трансформація вищої освіти в Україні: виклики та перспективи / В. Ю. Биков та ін. Інформаційні технології і засоби навчання. 2025. Т. 95, № 2. С. 15–32.